

Izvērtējums izstrādāts Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansētā projekta Nr.4.3.-24/NFI/INP-002 "Latvijas plānošanas reģionu un vietējo pašvaldību teritoriālās attīstības plānošanas kapacitātes palielināšana un attīstības plānošanas dokumentu izstrādāšana" ietvaros

Izvērtējums „Publisko individuālo pakalpojumu klāsta izvērtējums atbilstoši apdzīvojumam”

ID Nr. VARAM 2014/14

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

Gala atskaite

Pasūtītājs:

Nodokļu reģistrācijas nr.
Adrese

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

90000028508
Adrese: Peldu iela 25, Rīga, LV-1494

Izpildītājs:

Personu apvienības dalībnieks
vienotais reģistrācijas nr.
juridiskā adrese
Tālrunis, fakss, epasts
E-pasts
Mājas lapa

Personu apvienība: SIA „Grupa93” un SIA „Karšu izdevniecība Jāņa sēta”

SIA „Grupa93”
LV50103129191
Kr.Barona iela 3-4. Rīga, LV 1050, Latvija
67217043, 67217045
info@grupa93.lv
www.grupa93.lv

Personu apvienības dalībnieks
vienotais reģistrācijas nr.
juridiskā adrese
Tālrunis, fakss
E-pasts
Mājas lapa

SIA „Karšu izdevniecība Jāņa sēta”
40003426448
Krasta iela 105a, Rīga, LV-1019, Latvija
67317540, 67317541
kartes@kartes.lv
www.kartes.lv

Rīga, 2015.gada 10.marts

SATURS

Saīsinājumi	3
Termini un definīcijas	3
1 IEVADS	5
2 VESELĪBAS APRŪPES PAKALPOJUMI	9
3 IZGLĪTĪBAS PAKALPOJUMI	9
4 SOCIĀLIE PAKALPOJUMI	10
5 KULTŪRAS PAKALPOJUMI	12
6 SEICINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI PAŠVALDĪBU SADARBĪBAI	14

Izvērtējums ir veikts Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas īstenotā Norvēģijas finanšu instrumenta 2009.-2014.gada perioda programmas „Kapacitātes stiprināšana un institucionālā sadarbība starp Latvijas un Norvēģijas valsts institūcijām, vietējām un reģionālās iestādēm” projekta „Latvijas plānošanas reģionu un vietējo pašvaldību teritoriālās attīstības plānošanas kapacitātes palielināšana un attīstības plānošanas dokumentu izstrādāšana” ietvaros.

Izvērtējumu veica personu apvienība SIA „Grupa93” un SIA „Karšu izdevniecība Jāņa sēta”, pamatojoties uz līgumu Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (noslēgts 2014.gada 11.septembrī).

Mērķis: Izvērtēt publisko individuālo un valsts administratīvo pakalpojumu attīstības teritoriālu izvietojumu, atbilstoši apdzīvojumam Latvijas reģionos, ņemot vērā demogrāfisko izmaiņu procesus, mobilitātes aspektus un satiksmes un transporta infrastruktūras nodrošinājumu, kā arī sagatavot priekšlikumus publisko individuālo un valsts administratīvo pakalpojumu perspektīvajai attīstībai, ņemot vērā analīzes kvalitatīvos un kvantitatīvos aspektus.

Izvērtējuma laiks: 11.09.2014.- 11.03.2015.

Gala atskaitē ir sniegta informācija, atbilstoši tehniskās specifikācijas 4.4., 4.5., 4.7., 4.8., 4.10., 4.11., 4.13., 4.14. un 4.15. punktiem. Teritoriālās modelēšanas un priekšlikumu izstrādē ir izmantoti demogrāfisko procesu un apdzīvojuma analīzes rezultāti, kas ir iekļauti pirmajā atskaitē.

Saīsinājumi

ATAVL – Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums
CSP – Centrālā statistikas pārvalde
ES – Eiropas Savienība
ĢIS – ģeogrāfiskās informācijas sistēmas
IZM – Izglītības ministrija
KM – Kultūras ministrija
LIAS 2030 vai Latvija 2030 – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam
LM – Labklājības ministrija
PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
Publiskie individuālie pakalpojumi – šī izvērtējuma izpratnē ir izglītības, kultūras, veselības un sociālie pakalpojumi
RPP – Reģionālās politikas pamatnostādnes 2013.-2019.gadam
VARAM – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VM – Veselības ministrija

Termini un definīcijas

Administratīvā teritorija – termins lietots ATAVL izpratnē un ar to saprot Latvijas teritoriālā iedalījuma vienību, kurā pašvaldība savas kompetences ietvaros realizē pārvaldi.

Apdzīvotā vieta – termins lietots ATAVL izpratnē un ar to saprot teritoriju, kurā dzīvo cilvēki, ir izveidoti materiālie priekšnoteikumi tās apdzīvošanai un kurai normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā piešķirts attiecīgais apdzīvotās vietas statuss. Apdzīvoto vietu veidi Latvijā ir pilsēta, ciems un viensēta.

Blīvi apdzīvota vieta – Izvērtējumā tiek lietota atbilstoši šādiem kritērijiem: apbūvēta teritorija, kurā attālums starp atsevišķām mājām nepārsniedz 200 m un pastāvīgo iedzīvotāju skaits ir vairāk nekā 50. Apbūvētās teritorijas, kas vēsturiski veidojušās kā ciema vai pilsētas atsevišķas daļas, bet attālums starp tām ir lielāks par 200 m, ir apvienotas vienā blīvi apdzīvotā vietā. Blīvi apdzīvotu vietu areālus izdala neatkarīgi no administratīvajām un teritoriālajām robežām. Blīvajās apbūves joslās pilsētu pievārtē, ņemot vērā tradīcijas apdzīvoto vietu uzskaitē, informatīvos nolūkos kā atsevišķas izdalāmas lielākās no saplūdušajām apdzīvotajām vietām.

Izglītības pakalpojumi – šī izvērtējuma izpratnē izglītības pakalpojumi ir a) pirmsskolas izglītības pakalpojumi; b) pamatizglītības pakalpojumi, tai skaitā interešu izglītības pakalpojumi; c) vispārējās vidējās izglītības pakalpojumi, tai skaitā interešu izglītības pakalpojumi; d) arodizglītības, profesionālās vidējās izglītības pakalpojumi, profesionālās izglītības pakalpojumi; e) augstākās izglītības pakalpojumi; f) iekļaujošas un speciālās izglītības pakalpojumi; g) sporta pakalpojumi izglītības iestāžu sporta bāzēs (sporta zāles, sporta laukumi); h) profesionālās ievirzes sporta izglītības iestāžu (sporta skolas un sporta klubi) pakalpojumi; i) reģionālas un nacionālas nozīmes sporta bāzu pakalpojumi; j) pieaugušo formālās un neformālās izglītības pakalpojumi, k) neformālās izglītības piedāvājums jauniešiem un l) sociālās korekcijas izglītības pakalpojumi.

Kultūras pakalpojumi – šī izvērtējuma izpratnē kultūras pakalpojumi ir a) bibliotēku pakalpojumi; b) kultūrizglītības un mākslinieciskās jaunrades izpaušanās iespēju pakalpojumi (kultūrizglītības un

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

mākslinieciskie kolektīvi, grupas u.tml.); c) muzeju pakalpojumi; d) kultūras un brīvā laika pieejamība, dziesmu svētku procesa pieejamība, kopienas socializēšanas pakalpojumu pieejamība - saieta nams, kultūras nams, brīvdabas estrādes un citas pasākumu norises vietas.

Publiskie individuālie pakalpojumi – pārvaldes pakalpojums, kuru nodrošina publiskā pārvalde individuāli identificētai personai, un kurš saistīts ar tieša materiāla vai nemateriāla labuma nodrošināšanu (kultūras pakalpojumi, veselības aprūpes pakalpojumi, izglītības, zinātnes jaunatnes un sporta pakalpojumi sociālie pakalpojumi un citi).

Pakalpojumu pieejamība – iespēja saņemt pakalpojumu. Jēdziens ietver pakalpojuma nodrošināšanas/sniegšanas faktu un pakalpojuma kvalitāti/pilnīgumu/apjomu, neatkarīgi no tā sniegšanas vietas un formas (ierašanās klātienē vai mobilās pakalpojumu sniegšanas formas).

Pakalpojumu sasniedzamība – iespēja nokļūt pakalpojuma sniegšanas vietā, izmantojot privāto vai publisko transportu un transporta infrastruktūru (attiecas uz pakalpojumiem, kas jāsaņem klātienē). Papildus fiziskai sasniedzamībai, izmantojot transporta infrastruktūru, savienojamība ar modernu telekomunikāciju sistēmu starpniecību veicina teritoriju sasniedzamību netaustāmā veidā.

Sociālie pakalpojumi šī darba uzdevuma izpratnē ir: a) sociālās aprūpes pakalpojumi (aprūpe mājās, tai skaitā drošības pogas, ēdiens mājās, mobilā brigāde), aprūpe ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās (ilgstoša aprūpe īslaicīga aprūpe), grupu mājas, servisa dzīvokļi un citi pakalpojumi; b) sociālās rehabilitācijas pakalpojumi (individuālais sociālais darbs, dienas aprūpes un dienas centri dažādām personu grupām, krīzes centri, ģimenes atbalsta centri un cita psiholoģiskā palīdzība, specializētas darbnīcas, nakts patversmes un patversmes, citi sociālās rehabilitācijas pakalpojumi dažādām klientu grupām); c) atbalsta pasākumi personām ar invaliditāti (asistenta pakalpojums personai ar 1.vai 2.invaliditātes grupu un personai līdz 18 gadu vecumam ar invaliditāti, psihologa konsultācijas bērniem, kuriem pirmreizēji noteikta invaliditāte); d) bērnu pieskatīšanas pakalpojumi; e) atskurbtuves.

Urbanizētais areāls – blīvi apbūvēta un apdzīvota teritorija, kuras centrā ir pilsēta vai ciems un tam piegulošā apbūvētā teritorija, neņemot vērā administratīvi teritoriālās robežas. Rīgas gadījumā – Rīgas aglomerācijas kodols.

Veselības aprūpes pakalpojumi šī Izvērtējuma izpratnē ir a) primārās veselības pakalpojums (ģimenes ārsts, dežūrārsts ārpus ģimenes ārsta darba laika, zobārstniecības pakalpojumi, pediatriiskā tipa primārās veselības aprūpes prakse, feldšerpunkts, kompensējamie medikamenti un ierīces, farmaceitiskā aprūpe); b) medicīniskā aprūpe mājās; c) neatliekamā medicīniskā palīdzība; d) ambulatorie veselības aprūpes pakalpojumi; e) dienas stacionārā nodrošināta veselības aprūpe, tai skaitā ķirurģiskās operācijas; f) steidzamās medicīniskās palīdzības punktā nodrošināta veselības aprūpe; g) stacionārais pakalpojums aprūpes slimnīcā, daudzprofilu slimnīcā un specializētā slimnīcā (psihiatrijas, narkoloģijas u.c.); h) Valsts asinsdonoru centra pakalpojumi asins un asins komponentu nodrošināšanā; i) medicīniskā izglītība (medicīnas skolas, augstskolas) un kā prakses vieta, j) klīnisko universitātes slimnīcu, specializēto slimnīcu nodrošinātā terciārā līmeņa veselības aprūpe, k) kompensējamo medikamentu un ierīču nodrošinājums, l) farmaceitiskā aprūpe.

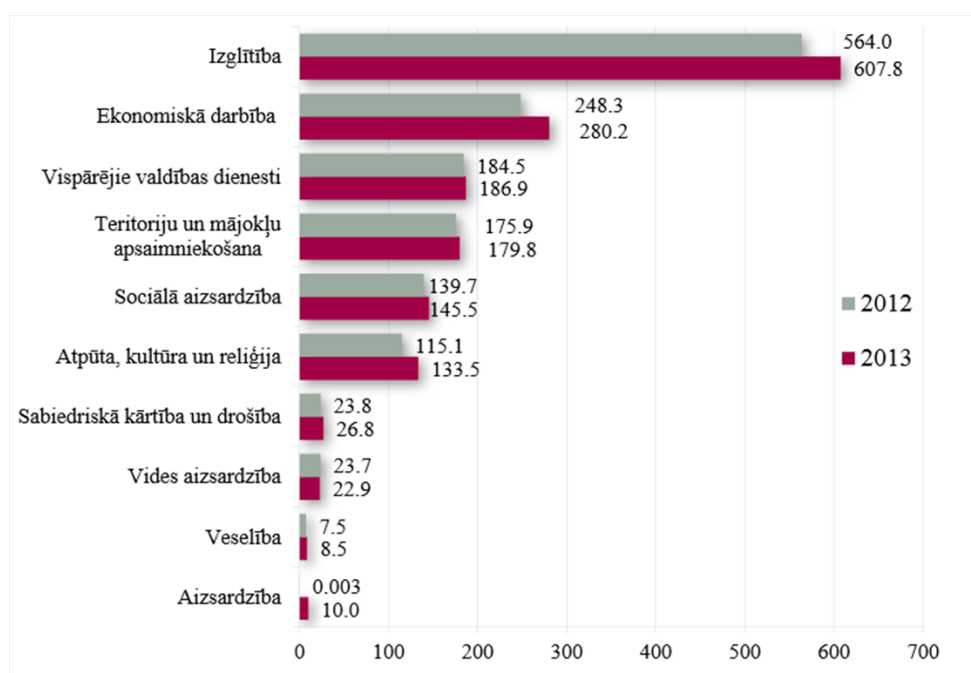
1 IEVADS

Reģionālās politikas pamatnostādnes 2013.-2019.gadam paredz Latvijas reģionālās attīstības plānošanā un teritoriju atbalsta pasākumos turpmāk plašāk ieviest teritoriālo pieeju. Izvērtējot izglītības, kultūras, veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu teritoriālo izvietojumu valsts apdzīvojumā, ņemta vērā nozaru politika, pašvaldību politika un iedzīvotāju demogrāfiskās prognozes.

Veselības aprūpes, izglītības, kultūras un sociālie pakalpojumi pārstāv valsts garantēto pakalpojumu (Satversmes 109., 111., 112. un 113.p.) nozares. Tajās ir ievērojami valsts un pašvaldību izdevumi un minimāli iedzīvotāju izdevumi.

Valsts pamatbudžeta izdevumi 2013.gadā (bruto) veselības aprūpei veidoja 14,3%, izglītībai 13,5% un atpūtas, kultūras un reliģijas izdevumi 3%¹. Savukārt pašvaldību pamatbudžeta izdevumos, kas 2013.gadā kopumā bija 1 592,0 milj. latu, proporcionāli lielāko daļu veidoja maksājumi izglītības funkcijas nodrošināšanai, t.sk. mērķdotācija pedagogu algām (607,8 milj. latu jeb 38,2 %); sociālajai aizsardzībai, t.sk sociālajiem pakalpojumiem, un kultūrai – 9% un veselības aprūpei 1% no pašvaldību pamatbudžeta izdevumiem).

1.att. Pašvaldību konsolidētā pamatbudžeta izdevumi atbilstoši funkcionālajām kategorijām 2012. un 2013.gadā

Dati: Valsts kase (http://www.kase.gov.lv/uploaded_files/Parskati/Gada%20p%C4%81rskats/2013.gada_parskats/2013.gada-2.sejums/FMInf_300614_17_p_sk.pdf)

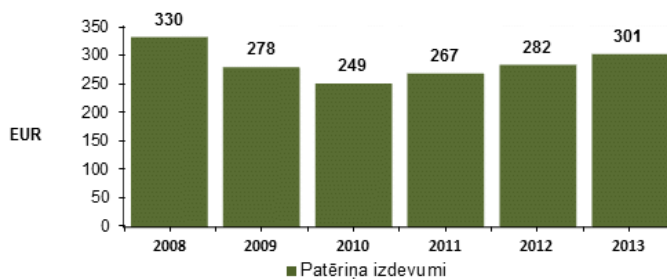
Kā liecina CSP veiktā māsaimniecību budžetu apsekojuma datu analīze, **māsaimniecību patēriņa izdevumi 2013. gadā vidēji uz vienu māsaimniecības locekli mēnesī bija 301 eiro. Patēriņa izdevumi 2013. gadā joprojām bija zemāki nekā 2008. gadā, faktiskajās cenās patēriņa izdevumi sasniedza 91% no**

¹ Finanšu ministrija (http://www.fm.gov.lv/files/valstsbudzets/Skrejlapa_12_men_final.pdf)

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvotajam

2008. gada līmeņa, bet salīdzināmās cenās vien 83%. Tajā pašā laikā iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju 2013. gadā pirmo reizi pārsniedza pirmskrīzes (2008. gada) līmeni.

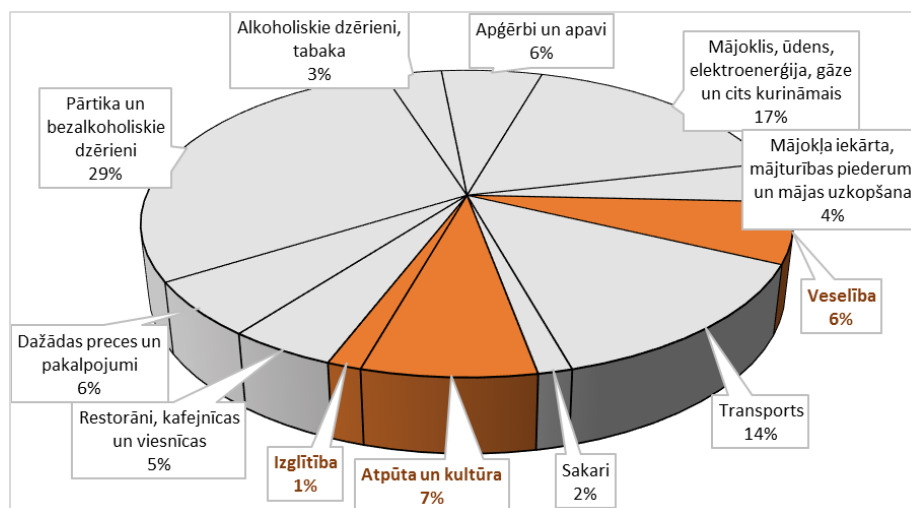
2.att. Mājsaimniecību patēriņa izdevumu dinamika

Dati: CSP; Mājsaimniecību patēriņa izdevumi gada laikā auguši par 6,7% (<http://www.csb.gov.lv/notikumi/majsaimniecibu-paterina-izdevumi-gada-laika-auysi-par-67-39651.html>)

Lielākā daļa izdevumu tiek novirzīti ikdienas vajadzību nodrošināšanai. Izvērtējumā apskatītajiem veselības aprūpes, izglītības un kultūras pakalpojumiem 2013.gadā iedzīvotāji vidēji mēnesī tērēja 14% (EUR 42,14). Sociālos pakalpojumus lielākajā daļā gadījumu sedz valsts vai pašvaldības (mazāk kā 10% klientu apmaksā paši sociālos pakalpojumus).

3.att. Patēriņa izdevumu sastāvs, struktūra un izmaiņas 2013. gadā, % (vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī)

Dati: CSP; Mājsaimniecību budžetu apsekojuma rezultāti 2013.gadā (http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_15_majsaimniecibas_budzetu_apsekojuma_galvenie_rezultati_2013_14_00_lv.pdf)

Vērtējot pakalpojumu teritoriālo izvietojumu, ņemts vērā administratīvi teritoriālais pašvaldību iedalījums (110 novadi un astoņas republikas pilsētas (bez Rīgas)), kā arī SIA „Karšu izdevniecība Jāņa Sēta” izveidotā apdzīvoto vietu (50 un vairāk iedzīvotāji) karte.

Pakalpojumu teritoriālajā izvietojumā izmantoti nozaru ministriju dati par izglītības, veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu un kultūras pakalpojumu iestāžu **objektu** – ēku, kurās tiek sniegti kultūras pakalpojumi faktiskajām adresēm. Tas nozīmē, ka izvērtējumā kā objekts tiek apskatīts arī iestādes filiāle (struktūrvienība), ja tā atrodas citā adresē.

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

Pakalpojumu objekti ir iedalīti pēc nozaru normatīvajos aktos lietotā iedalījuma (likumi, Ministru kabineta noteikumi, t.sk. noteikumi par valsts statistikas apkopošanu), bet kultūras pakalpojumiem – pēc kultūras nozarē pieņemtā iedalījuma.

Ne visi Izvērtējumā analizētie pakalpojumi ir vienlīdz saistīti ar apdzīvojumu. Ja vispārējās izglītības pakalpojumi, primārās veselības aprūpes pakalpojumi, sociālie dienesti, bibliotēkas ir tieši saistīti ar apdzīvojumu, tad muzeju, profesionālās izglītības pakalpojumu, sociālo pakalpojumu analīzē ir citi faktori, kas ietekmē to teritoriālo izvietojumu. Piemēram, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas var būt izvietotas mazāk apdzīvotās teritorijās un pie dabas, kas ir svarīgs rehabilitācijas resurss, muzeju izvietojumu nosaka novada kultūrvēsturiskās vērtības, notikumi, personības, kurām muzejs veltīts, u.tml.

Izvērtējumā ir apskatīti vairāk kā 10 tūkstoši publisko individuālo pakalpojumu objekti:

- Pirmsskolas izglītības iestādes; pamatskolas, t.sk. internātpamatskolas, vidusskolas un ģimnāzijas, interešu izglītības pie vispārējās izglītības iestādēm un jauniešu centri, profesionālās ievirzes izglītības pakalpojumi (sporta skolas, kultūrizglītības iestādes), profesionālās skolas, augstskolas, sporta infrastruktūra izglītības iestādēs un ārpus tām;
- Publiskās bibliotēkas, kultūras centri, muzeji un teātri;
- Sociālie dienesti, aprūpes mājās pakalpojumu sniedzēji, ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas, grupu mājas (dzīvokļi), servisa dzīvokļi, jauniešu mājas, dienas aprūpes centri, dienas centri dažādām klientu grupām, krīzes centri, specializētās darbnīcas, nakts patversmes un patversmes.
- Ģimenes ārstu prakses vietas, dežūrārstu nodrošinājums, zobārstniecības kabineti, feldšerpunkti, neatliekamā medicīniskā palīdzības brigāžu izvietojums; ambulatorās veselības aprūpes iestādes un dienas stacionāri, slimnīcas, Valsts asinsdonoru centrs, ierīču nodrošinājums, aptiekas.

Publisko individuālo pakalpojumu objektu teritoriālajam izvērtējumam ir izmantoti ministriju rīcībā esošā informācija, kā arī publiski pieejamie **dati**:

- ministrijas un tiešo pārvaldes iestāžu dati, reģistri;
- Centrālās statistikas pārvaldes dati;
- SIA „Karšu izdevniecības Jāņa sēta” karšu pamatne.

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma priekšlikumu izstrādē ņemtas vērā **nozaru politikas plānošanas dokumenti** – Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam "Radošā Latvija", Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, Sociālo pakalpojumu attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, kā arī nozaru ministriju viedoklis un Latvijas plānošanas reģionu viedoklis.

Priekšlikumi ir sagatavoti uz pakalpojumu perspektīvā teritoriālā izvietojuma modelēšanas rezultātiem. Modelēšanas pamatā ir prognozētais iedzīvotāju skaits un, piemērojot teritoriālo koeficientu, - prognozētais iedzīvotāju skaits republikas pilsētās un novados kā tas aprakstīts pirmajā atskaitē „Demogrāfisko izmaiņu raksturojums un prognozes”. Modelēšanā iekļautie pakalpojumu objekti parāda pakalpojumu sniegšanas vietas – pakalpojumu sniedzēju vai to struktūrvienību faktiskās darbības adreses, kas pārskata kartēs ir piesaistītas 1221 apdzīvotajai vietai, kurās iedzīvotāju skaits ir vienāds vai lielāks par 50 (vairāk par apdzīvojuma struktūru – pirmajā atskaitē). Pielikumos, kuros ir analizēti kultūras, izglītības, veselības aprūpes un sociālie pakalpojumi, ir izmantoti dati par prognozējamo pakalpojumu pieprasījumu, pakalpojumu sasniedzamību, mobilitāti, saņemšanas biežumu / regularitāti, raksturu, administrēšanas un uzturēšanas izmaksām.

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

Modelējot priekšlikumus perspektīvajam publisko pakalpojumu teritoriālajam izvietojumam, ņemts vērā pakalpojumu pieprasījums (piemēram, prognozētais skolas vecuma bērnu skaits, izglītības iestāžu sasniedzamība ar autotransportu, saņemšanas biežumu / regularitāti un raksturu, administrēšanas un uzturēšanas izmaksas, kvalificēta personāla nodrošinājumu). Ne visi analizētie publiskie individuālie pakalpojumi ir vienlīdz saistīti ar apdzīvojumu, tādēļ modelēšana attiecināta tikai uz pakalpojumiem ar intensīvu saņemšanas biežumu un regularitāti. Tādi pakalpojumi kā muzeji, arhīvi, profesionālās mākslas pakalpojumi, pakalpojumi, kas saistīti ar slimnīcu augsti tehnoloģisku medicīnisko iekārtu izmantošanu, sociālās rehabilitācijas pakalpojumi noteiktām klientu grupām (piemēram, personām ar garīga rakstura traucējumiem, kas atbilst pirmās un otrās aprūpes līmenim, utt.) ir analizēti pēc nozarē definētajiem kritērijiem (vairāk skatīt attiecīgā pielikumā).

Modelēšanā datu nepietiekamas kvalitātes un datu trūkuma par atsevišķām teritorijām dēļ nebija iespējams izmantot sabiedriskā transporta datus. Vairākās kartēs ceļu tīkls ir attēlots kā fona elements (lai netraucētu pamatinformācijas uztveramībai un reizē tomēr sniegtu priekšstatu par attiecīgo pakalpojumu izvietojumu attiecībā pret ceļu tīklu). Vienīgā Autotransporta direkcijas rīcībā esošā informācija, kas bija pieejama digitālā formātā bija starppilsētu autobusu maršrutu pieturvietas un daļēji arī vietējo un piepilsētas maršrutu pieturvietas. Pieturvietu tīkls faktiski atkārtoja to ceļu tīklu, kas ir attēlots kartēs. Diemžēl, informācija par sabiedriskā autotransporta kustības intensitāti nedz Autotransporta direkcijā, nedz citur, nebija pieejama, tādēļ arī nebija iespējama tās izmantošana izvērtējumā. Tomēr, lai izpildītu prasību par publisko pakalpojumu sasniedzamības analīzi, ar programmatūras *JS Baltija* palīdzību, kas izmanto *Jāņa sētas* datu bāzē pieejamo informāciju par visu Latvijas teritorijā esošo autoceļu (vairāk nekā 130 000 km kopgarumā) stāvokli, ir izstrādāti divi publisko pakalpojumu sniegšanas vietu sasniedzamības modeļi, kuros redzama faktiski visu galveno pakalpojumu koncentrācijas vietu (ap 200 apdzīvotajās vietās) sasniedzamība ar autotransportu minūtēs, datorprogrammai vērtējot ceļu stāvokli un izvēloties optimālāko (ātrāko) maršrutu. Pirmajā modelī par pamatu tika izvēlētas apdzīvotās vietas ar perspektīvajām pamatskolām (ap tām modelējot 10, 20, 30 un vairāk nekā 30 minūšu sasniedzamības areālus; 2. starpatskaites 2. pielikuma 4.-8. un 27. attēls), bet otrajā – apdzīvotās vietas ar perspektīvajām vidusskolām (ap tām modelējot 15, 25, 35, 45 un vairāk minūšu sasniedzamības areālus; 2. starpatskaites 2. pielikuma 11.-15. un 28. attēls, kā arī 4.pielikuma 14.attēls). Tā kā šāds modelēšanas process ir resursietilpīgs, tas netika veikts atsevišķi par citām objektu kategorijām, taču ņemot vērā faktu, ka vairāk nekā 90% gadījumu gan izglītības, gan veselības, gan kultūras, gan sociālie pakalpojumi tiek sniegti iepriekš minētajos modeļos analizētajās apdzīvotajās vietās, izvēlēta pieeja ļauj iegūt samērā skaidru priekšstatu par to pieejamību ar autotransportu.

Ņemot vērā neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegto pakalpojumu specifiku, kā arī to, ka normatīvie akti nosaka, cik ilgā laikā NMP brigādei jāierodas notikuma vietā, izvērtējuma ietvaros tika izstrādāts vēl viens sasniedzamības modelis, kurā analizēta teritorijas sasniedzamība no NMP brigāžu galvenajām dislokācijas vietām (NMP punktiem; 2. starpatskaites 1. pielikuma 13. attēls).

Sasniedzamība sociālo pakalpojumu jomā ir vērtējama atšķirīgi. Sociālajā jomā pakalpojumu sasniedzamība ar autotransportu (attālums km, ceļā patērētais laiks) nav noteicošs faktors; daudz būtiskāki ierobežojumi ir klientu garīga rakstura, funkcionāla rakstura traucējumi, atbalsta pakalpojumi (piemēram, tehniskie palīgīdzekļi, asistenta pakalpojumi, vides pieejamība), kā arī klientu materiālās iespējas, ja klients neatbilst kritērijiem, kas, saskaņā ar normatīvajiem aktiem, ļauj saņemt valsts vai pašvaldības apmaksātus pakalpojumus.

Priekšlikumi pakalpojumu teritoriālajam izvietojumam nākotnē ir iekļauti attiecīgajos pielikumos.

Izvērtējumā sniegtie secinājumi var neatbilst nozaru ministriju oficiālajam viedoklim.

2 VESELĪBAS APRŪPES PAKALPOJUMI

1. Veselības tīkls Latvijā atsevišķos līmeņos pat ir blīvāks kā tas būtu nepieciešams atbilstoši esošajam apdzīvojumam. Galvenais iemesls medicīnas pakalpojumu nepietiekamajai pieejamībai ir nevis attālums, bet augstie līdzmaksājumi un pakalpojumu nepieejamība garo rindu dēļ.
2. E-medicīna jeb e-veselība (publiskajā telpā sastopami abi termini) ir vienota veselības nozares elektroniskās informācijas sistēma, kas ir izstrādes stadijā. E-medicīnas ieviešanai būtu ievērojama loma veselības pakalpojumu pieejamības uzlabošanā, īpaši nomaļajos Latvijas reģionos.
3. Esošais dokumentu regulējums nav spējis atrisināt ģimenes ārstu nevienmērīgās noslodzes problēmu un pilnā mērā realizēt racionālu esošā ārstu potenciāla pielietojumu (neatbilstošie tarifi).
4. Pakalpojuma pašizmaksai atbilstošu tarifu noteikšana būtiski uzlabotu bērnu zobārstniecības pakalpojumu pieejamību (īpaši reģionos ārpus lielpilsētām).
5. Par dārgās medicīniskās aparatūras iegādes lietderību un optimālākās atrašanās vietas izvēli no valsts interešu viedokļa netiek veikta efektīva kontrole.
6. Valsts un pašvaldību paralēlā, bieži nesaskaņotā līdzdalība veselības aprūpes finansēšanā apgrūtina patiesās pakalpojumu efektivitātes noteikšanu un mēdz būt par cēloni neracionālam nodokļu maksātāju naudas izlietojumam.
7. Gaidāmais veco ļaužu demogrāfiskās slodzes pieaugums (1,5 reizes līdz 2030.g.), ko sekmēs vidējā mūža ilguma pieaugums un zemā dzimstība, turpmākajās desmitgadēs būs lielākais izaicinājums veselības un sociālās aprūpes nozarēm Latvijā.

Vairāk skatīt 1.pielikumu „Veselības pakalpojumu pašreizējā teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam” (atsevišķā sējumā).

3 IZGLĪTĪBAS PAKALPOJUMI

Aizkavējušās skolu un augstskolu tīkla reformas traucē risināt samilzušās problēmas izglītības nozarē – celt izglītības kvalitāti un konkurētspēju starptautiskā līmenī, vienlaikus pedagogiem nodrošinot adekvātu atalgojumu.

Skolu tīkla reformas aizkavēšanās novedusi pie situācijas, kad 48% vispārizglītojošo skolu mācās tikai 14% no skolēnu kopskaita.

Veiksmīgā skolu tīkla reformas īstenošanā būtiska loma būs aktīvai komunikācijai ar sabiedrību, viegli uztveramā veidā, sniedzot vispusīgu un objektīvu informāciju, kas skaidro reformas nepieciešamību un ieguvumus, ko tā sniegs sabiedrībai.

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

Pašvaldībām pieņemt nepopulārus lēmumus skolu tīkla reorganizācijā palīdzētu IZM stingri uzstādījumi par audzēkņu minimālo skaitu valsts un pašvaldību finansētajās mācību klasēs un izglītības iestādēs.

Sadrumstalotais finansēšanas mehānisms izglītības sistēmā traucē precīzi aprēķināt viena audzēkņa uzturēšanas izmaksas konkrētajā izglītības iestādē, tādējādi paverot ceļu manipulācijām un neracionālam nodokļu maksātāju naudas izlietojumam. Vienkāršāks un caurspīdīgāks finansējuma modelis un vienotu izmaksu limitu ieviešana sekmētu racionālāku līdzekļu izlietojumu.

Pašvaldību atšķirīgās intereses bieži ir šķērslis racionālu, valsts interesēm pakārtotu stratēģisku lēmumu pieņemšanā saistībā ar reformām skolu tīklā. Reformas veiksmīgai īstenošanai nepieciešams paplašināt IZM un VARAM pilnvaras pašvaldību lēmumu vērtēšanā un to nepamatotības gadījumā – atcelšanā.

Galvenais iemesls Latvijas augstākās izglītības sistēmas starptautiskās konkurētspējas zemajā līmenī ir resursu (gan intelektuālo, gan materiālo) sadrumstalotība. Tik nelielā valstī kā Latvija esošās 61 augstskolas vietā atbilstoši starptautiskajai praksei produktīvi varētu darboties vien dažas.

Šaurā akadēmiskā vide ir iemesls, kādēļ bez autoritatīvu un neatkarīgu (ārzemju?) ekspertu klātbūtnes studiju programmu izvērtējums nebūs produktīvs un nesekmēs augstskolu tīkla optimizāciju.

Gan augstākajā, gan vidējā profesionālajā izglītībā nepieciešama orientācija uz speciālistu sagatavošanu Latvijas tautsaimniecības atslēgas nozarēm – IT un sakaru, kokrūpniecības, farmācijas, mašīnbūves un metālapstrādes, plānošanā aktīvi iesaistot nozaru ekspertu padomes.

Studiju budžeta vietu plānošanā būtu jāvadās no pētījumiem par augstskolu un profesionālo skolu absolventu nodarbinātības līmeni iegūtajā specialitātē.

Vairāk skatīt 2.pielikumu „Izglītības pakalpojumu pašreizējā teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam” (atsevišķā sējumā).

4 SOCIĀLIE PAKALPOJUMI

Sociālo pakalpojumu joma Latvijā ir salīdzinoši jauna (kopš 1996.gada). Tā strauji attīstās **no izpratnes par sociālo aprūpi līdz sociālajiem pakalpojumiem kā nozīmīgu atbalsta instrumentu personas resursu stiprināšanā un integrācijai darba tirgū, izglītības sistēmā un sabiedrībā kopumā.**

Lai sociālie pakalpojumi kļūtu par atbalsta instrumentu personas resursu stiprināšanā, katastrofāli nepietiek sabiedrībā balstītu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu. Liela daļa personu ar garīga rakstura traucējumiem, tajā skaitā bērnu, atrodas institūcijās, un tiem nav iespēju augt, attīstīties un dzīvot ģimenes vidē, integrēties sabiedrībā. Latvijā ir izveidoti tikai 27 dienas aprūpes centri, 6 specializētās darbnīcas, 13 grupu dzīvokļi, 7 VSAC pusceļa mājas, kas var sniegt pakalpojumus ierobežotam skaitam klientu. Savukārt personu ar garīga traucējumiem 2013.gada sākumā bija 13 tūkstoši (gandrīz četri tūkstoši valsts sociālās aprūpes centros). Tikai daļā pašvaldību ir izveidoti krīzes centri personām, kas ir cietušas no vardarbības, atbalsta centri redzes un dzirdes invalīdiem un iedzīvotājiem ar dažādām īpašām vajadzībām.

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

Pateicoties sociālo dienestu un to klientu pieņemšanas punktu tīklam, sociālo pakalpojumu teritoriālo pieejamību var uzskatīt par labu. Tā kā sociālā dienesta sociālā darba speciālists ir pirmais cilvēks, kas identificē potenciālos sociālo pakalpojumu saņēmējus savā administratīvajā teritorijā, apseko viņu dzīves apstākļus, sniedz vai organizē sociālo pakalpojumu saņemšanu.

Latvijā ir noteikta viena sociālā darba speciālista nepieciešamība uz 1000 iedzīvotājiem. Atbilstoši šai Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma normai, sociālā darba speciālistu skaits Latvijā ir nepietiekams. Sociālā darba speciālistu „slodze” ir īpaši augsta pilsētās, kur trūkst gandrīz 600 speciālistu. Arī atbilstoši prognozētajam Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājumam, saglabājas nepieciešamība pēc sociālā darba speciālistiem. Izņēmums varētu būt lauku pašvaldības (33 novadi), kur tas atbilst normatīvam, tā kā sociālais dienests apkalpo reti apdzīvotas lauku teritorijas un, lai veiktu klientu apsekojumus un iedzīvotāju pieņemšanu, ekonomiski izdevīgāk ir nodrošināt sociālā darba speciālistu un telpas bijušo pagastu centros.

Toties sabiedrībā balstīto sociālo pakalpojumu teritoriālais nodrošinājums ir nepietiekams. Pat nacionālas un reģionālas nozīmes attīstības centros nav nodrošināts nepieciešamais sociālo pakalpojumu spektrs, tādējādi šie attīstības centri nevar kalpot par atbalstu apkārtējiem novadiem.

Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju teritoriālais izvietojums ir otrs attīstītākais aiz sociālajiem dienestiem, tā kā to nodrošinājums ir pārmantots vēsturiski, kad nebija attīstīti aprūpes mājās pakalpojumi un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi dažādām klientu grupām. Ne sociālie dienesti, ne Labklājības ministrija nesaskata, ka būtu veidojamas jaunas institūcijas, bet jāvīrās uz deinstitucionalizāciju, daļai klientu piedāvājot sabiedrībā balstītus pakalpojumus. Tā kā dienas aprūpes centru, jauniešu māju, grupu dzīvokļu izmaksas ir augstas, to izveidē un uzturēšanā pašvaldībām ir nepieciešams atbalsts no valsts.

Arī attiecībā uz bērniem ir augsts institucionalizācijas līmenis. Nepieciešams veicināt ģimenei pietuvinātu ārpus ģimenes aprūpes pakalpojumu attīstību un stiprināt audžu ģimenes institūciju. Katrā republikas pilsētā un reģiona nozīmes pilsētā būtu attīstāmi krīzes centra pakalpojumiem, t.sk. bērniem un ģimenēm.

Viens no vistiešāk ar apdzīvojumu saistītajiem pakalpojumiem ir aprūpe mājās. Nepieciešamība pēc sociālās aprūpes pakalpojumiem pensijas vecuma personām pieaugs, tā kā nākotnē pieaugs vīrs darbspējas vecuma iedzīvotāju skaits un īpatsvars. Katrā pašvaldības sociālajā dienestā jābūt izveidotam aprūpes mājās pakalpojumam vai tas jānodrošina sadarbībā ar nevalstisko vai privāto sektoru. Aprūpes mājās pakalpojumus reģionos jāattīsta, pašvaldībās veidojot mobilās aprūpes brigādes, „drošības pogas”, pielāgojot mājokli personām ar kustību traucējumiem un nodrošinot tehnisko palīgīdzekļu pieejamību, lai pēc iespējas ilgāk nodrošinātu cilvēku uzturēšanos sev pierastā vidē.

Perspektīvo sociālo pakalpojumu tīklu jāveido saskaņā ar atjaunotajām plānošanas reģionu sociālo pakalpojumu attīstības programmām, tā kā to izstrādē piedalās sociālie dienesti, kuri pārzina klientu vajadzības. Veidojot sociālo pakalpojumu tīklu, jāņem vērā speciālistu nodrošinājums, kas ir pieejami republikas un reģiona nozīmes pilsētās.

Apdzīvojuma izmaiņas un iedzīvotāju skaita izmaiņas ietekmē tikai daļu sociālo pakalpojumu. Attīstības centros jākoncentrē tie sociālie pakalpojumi, kas prasa augsti kvalificētus speciālistus. Turpretī citi sociālie pakalpojumi tieši pretēji var tikt izvietoti laukos, lai labāk izmantotu dabas dotās priekšrocības (dažādas dabas terapijas), piemēram, personām ar garīga rakstura traucējumiem, personām pēc traumatiskiem notikumiem.

Vairāk skatīt 3.pielikumu „Sociālo pakalpojumu pašreizējā teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam” (atsevišķā sējumā).

5 KULTŪRAS PAKALPOJUMI

Kultūras pakalpojumi ārpus Rīgas ir mazāk pieejami. Par to liecina gan šaurāks kultūras pakalpojumu loks, kā arī zemāki izdevumi atpūtai un kultūrai. Laukos atpūtai un kultūrai 2013.gadā tērēja tikai 16,48 eiro, kas ir tikai 59% no viena mājsaimniecības locekļa izdevumiem mēnesī atpūtai un kultūrai Rīgā.

Kultūras institūciju sasniedzamība ir laba, ko nodrošina bibliotēku un kultūras centru tīkls. Latvijas reģionos (ārpus Rīgas) vidēji ir nepilni divi tūkstoši iedzīvotāji uz vienu bibliotēku (1737) un divi ar pusi tūkstoši iedzīvotāju uz vienu kultūras centru (2497). Tas liecina arī par zemu apdzīvojuma blīvumu (teritoriāli tas nozīmē – vidēji vienu publisko bibliotēku uz 82 km² un vidēji vienu kultūras centru uz 118 km²).

Publiskās bibliotēkas apkalpo 22% no kopējā Latvijas iedzīvotāju skaita (publiskajās bibliotēkās reģistrēto lasītāju skaits 2013.gada beigās ir 432'115). Pieaug virtuālo apmeklējumu īpatsvars publisko bibliotēku apmeklējumā.

Kultūras centru apmeklējums vairs nav tik liels kā pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, kad tas bija 121,9 tūkstoši, bet nav mainījies jau kopš 1994.gada (58,9 tūkstoši apmeklējumu gadā).

Viens no kultūras centru pastāvēšanas pamatiem ir tajos esošie mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi, kas nodrošina dziesmu un deju svētku procesu un kuros piedalās 56 tūkstoši iedzīvotāji (t.sk. Rīga).

Mazajos kultūras centros (ar apmeklējumu līdz 5 000 gadā), kādi ir 70% no visiem 539 kultūras centriem, nākotnē dēļ negatīviem demogrāfiskiem procesiem varētu samazināties apmeklējums un pašdarbības darbinieku skaits. Otru tendenci rāda daļa lielo novadu, kuros mērķtiecīgi tiek realizēta decentralizēta, uz mazo apdzīvoto vietu kultūrvides saglabāšanu vērsta kultūras politika (Talsu, Gulbenes, Tukuma, Alūksnes, Madonas, Ogres, Balvu, Bauskas un Kuldīgas novados pagastu kultūras centros apmeklējums ir augsts vai pat augstāks kā novada centrā, kas ir reģiona nozīmes pilsēta) un kuri turpina nodrošināt mazo kultūras centru darbību un tādējādi palīdz sasniegt Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam „Radošā Latvija” definēto stratēģisko mērķi „Veicināt lokālajā kultūrā un radošumā balstītu reģionālo izaugsmi un kvalitatīvas dzīves telpas attīstību, nodrošinot kvalitatīvu un daudzveidīgu kultūras pakalpojumu pieejamību ikvienam iedzīvotājam”.

Trešdaļai bibliotēku un 32% kultūras centru, kas atrodas teritorijās, kurās līdz 2020.gadam tiek prognozēts iedzīvotāju skaita samazināšanās par 16% un vairāk, pakalpojumu saņēmēju skaits kritīsies. Izvērtējumā ir atlasītas bibliotēkas, kuru klātienes apmeklējums ir mazāks par 2000, bibliotēkas, kuru klātienes apmeklējums ir mazāks par 5000 un tās atrodas nelabvēlīgo demogrāfisko prognožu teritorijās, un kultūras centri, kuru apmeklējums ir zem 2400 gadā un tie atrodas nelabvēlīgo demogrāfisko prognožu teritorijās.

No otras puses to darbību nodrošina tikai nepilni trīs tūkstoši pašvaldību kultūras darbinieku, tādējādi nodrošinot plašāko kultūras institūciju tīklojumu Latvijā. **Slēdzot mazo apdzīvoto vietu bibliotēkas un kultūras centrus, ieguvumi ir nesamērīgi mazi (līdz 3,5 milj. eiro gadā) pret pakalpojumu pieejamības pasliktināšanos laukos un lauku iztukšošanu.**

Bibliotēku teritoriālo izvietojumu pēc iespējas jā saglabā, mazāk apdzīvotajās vietās nodrošinot vismaz daļu no publisko bibliotēku funkcijām (piem., bez krājuma), lai nodrošinātu uz visām iedzīvotāju darbības jomām un visām iedzīvotāju sociālajām grupām vērsto bezmaksas bibliotēku pakalpojumu pieejamību.

Lielākajai daļai novadu pašvaldību ir nepieciešams valsts atbalsts Dziesmu un deju svētku procesa nodrošināšanā. Novadiem nepieciešams attīstīt vismaz vienu kultūras centru ar novada līmenim atbilstošu kultūras pakalpojumu klāstu. **Savukārt republikas pilsētās un lielākajās (virs 10 tūkst. iedz.) reģiona nozīmes pilsētās jāturpina attīstīt profesionālās mākslas pakalpojumi un jāveicina kultūrizglītības pakalpojumi radošuma veicināšanai.**

Audzēkņu skaits kultūrizglītības iestādēs pieaug (pēdējo piecu gadu laikā – no 2009.-2013..g. pieaudzis par pieciem tūkstošiem jeb 17%) un ir gandrīz 30 tūkstoši. Vismaz viena – vai nu mūzikas, vai mākslas, vai deju skola ir 95 pašvaldībās.

Lauku teritorijās, kur bērniem ir ierobežotākas iespējas sevi daudzveidīgi attīstīt un pašapliecināt, mūzikas un mākslas skolas piedāvā koncertus, izstādes un citus pasākumus, ir sabiedrisko aktivitāšu centri un ceļ novada prestižu.

Nav novērojama tendence, ka no Rīgas attālākajos novados vai tikai nelielos novados ir mazāk audzēkņu vai arī mazāk audzēkņu uz vienu profesionālās ievirzes pedagogu. Balstoties uz skolas vecuma bērnu skaita prognozi, nav pamata kultūrizglītības iestāžu samazinājumam. Korekcijas var ieviest iedzīvotāju pārcelšanās uz dzīvi pilsētās.

Pašvaldības, kurās nav kultūrizglītības iestāžu vai to struktūrvienību, ir maz, un tās pārsvarā atrodas tuvu republikas pilsētām. Jaunu kultūrizglītības iestāžu izveide ir pamatota, piemēram, Jēkabpilī kā republikas pilsētā būtu nepieciešami vismaz viena novirziena profesionālās vidējās izglītības pakalpojumi.

Saistība ar apdzīvojumu muzejiem ir pastarpināta – atkarībā no tā, cik muzejs iesaistās vietējās kultūras un sabiedriskajās aktivitātēs, t.sk. cik piedāvā muzejpedaģogiskās programmas, kas ir neformālās izglītības daļa, kas papildina vispārīgā izglītībā skolā programmas, un cik muzejs iesaistās reģionālo kultūrtūrisma produktu radīšanā sadarbībā ar vietējiem uzņēmumiem (un amatniekiem). Muzeju apmeklējumam ir tendence pieaugt (par 35% (no 1,7 milj. uz 2,7 milj. laikā no 2003.-2013.g.)

Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014.-2020.gadam „Radošā Latvija” nesniedz informāciju par perspektīvo pakalpojumu teritoriālo izvietojumu, bet kā sasniedzamo rezultātu saskata, lai būtu „Nodrošināta līdzsvarota kultūras pakalpojumu pieejamība (nodrošināts minimālais kultūras pakalpojumu grozs)”. Saskaņā ar to, publisko bibliotēku, kultūrizglītības iestāžu un kultūras centru pakalpojumiem jābūt pieejamiem pašvaldības teritoriālā iedalījuma līmenī (pagastu un novada pilsētu līmenī). Pagastu līmenī jānodrošina arī kultūrvēsturiskā mantojuma institūcija un radošā uzņēmējdarbība. Katrā novadu centrā būtu jābūt profesionālās ievirzes izglītības iestādei, un katrā novadā, kura centrā ir reģiona nozīmes pilsētā, - jābūt muzejam (pakalpojumu grozu skat. 4.pielikumā.)

Vairāk skatīt 4.pielikumu „Kultūras pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam” (atsevišķā sējumā)

6 SEICINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI PAŠVALDĪBU SADARBĪBAI

Pēdējos gados (2000.-2013.g.) ir samazinājusies publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā pieejamība Latvijas reģionos, ko noteicis iedzīvotāju kā pakalpojumu saņēmēju skaita samazinājums, it īpaši Latvijas reģionos, un iedzīvotāju koncentrācija Rīgā un Pierīgā.

Lai gan pēc pašvaldību administratīvi teritoriālās reformas, kad Latvijā tika izveidotas deviņas republikas pilsētu un 110 novadu pašvaldības, pašvaldības Latvijas reģionos centās saglabāt iepriekšējās pakalpojumu sniegšanas vietas (arī lai saglabātu novadā iekļautā pagasta iedzīvotāju intereses, pārstāvniecību), tomēr 2013. gadā liela daļa pakalpojumu iestāžu jau ir slēgtas, jo ir samazinājies iedzīvotāju – pakalpojumu saņēmēju skaits un līdz ar to pakalpojumu uzturēšana kļuvusi ekonomiski neizdevīga.

Tā kā negatīvās demogrāfiskās un migrācijas tendences turpinās, un pastāv risks, ka turpmākajos 15 gados (līdz 2030.g.) Latvijas iedzīvotāju skaits varētu sarukt vēl par 20%, jautājumi par publisko individuālo pakalpojumu uzturēšanu mazāk apdzīvotās teritorijās saglabās aktualitāti.

Līdz 2030.gadam prognozējams neliels skolas vecuma bērnu skaita (par 4%) samazinājums, vienlaikus pieaugot veco ļaužu īpatsvaram no tagadējiem 19% uz 25% 2030. gadā, kas palielinās demogrāfisko slodzi. Daļa publisko individuālo pakalpojumu saglabās savu nepieciešamību vai kļūs vēl aktuālāki (neformālā izglītība, sociālā un veselības aprūpe).

Apdzīvojuma izmaiņas raksturo iedzīvotāju aizplūšana no Latvijas reģioniem, bezdarba dēļ īpaši strauji iztukšojoties lauku apvidiem. Latvijas teritorijas apdzīvojumam aizvien raksturīgāka ir iedzīvotāju koncentrēšanās pilsētās un ciemos (blīvi apdzīvotās vietās) ar 500 un vairāk iedzīvotājiem (232 apdzīvotajās vietās dzīvo 79,3% Latvijas iedzīvotāju). Ārpus centriem (pārsvarā viensētās) dzīvo 12,3% Latvijas iedzīvotāju, un vidējais apdzīvotības blīvums 96,5 procentos valsts teritorijas 2011.gadā bija tikai 4 cilvēki uz kvadrātkilometru.

Rīgas aglomerācijas kodolā 2011. gadā dzīvoja 41,7% valsts iedzīvotāju, un, neraugoties uz strauju iedzīvotāju skaita samazināšanos pašā Rīgas pilsētā (-14%), salīdzinot ar 2000.gadu, tās urbanizētā areāla iedzīvotāju īpatsvars Latvijā ir palielinājies par 2%. Tikai 21 no 41 blīvi apdzīvotās vietas ar vairāk kā 5000 iedzīvotājiem atrodas ārpus Rīgas aglomerācijas robežām.

Iedzīvotāju aizplūšana uz lielpilsētām ir raksturīga Eiropas valstīm, un tiek veiktas reformas, lai saglabātu pakalpojuma kvalitāti un optimāli tērētu resursus.

Lai attīstītu reģionus un palēninātu iedzīvotāju skaita kritumu tajos, liela loma būs valsts atbalstam starptautiskās, nacionālās un reģiona nozīmes attīstības centros un to mijiedarbībai ar apkārtējām lauku teritorijām.

Latvijā attīstības centros kopā 2011.gadā dzīvoja 61% valsts iedzīvotāju (1 275 772), t.sk. deviņās republikas pilsētās 51% valsts iedzīvotāju (1 059 877) un 21 pilsētā, kas definēta kā reģiona nozīmes attīstības centrs, – 10% valsts iedzīvotāju (215 895).

Lai optimizētu publisko individuālo pakalpojumu - izglītības, kultūras, sociālos un veselības aprūpes pakalpojumu izmaksas, tie jākoncentrē deviņās republikas pilsētās un 21 pilsētā, kas definēta kā reģiona nozīmes attīstības centrs.

Pakalpojumu tīkla optimizācija jāveic, pieskaņojot esošos vai arī veidojot jaunus sabiedriskā autotransporta maršrutus, reizē veicot ceļu asfaltēšanu un uzturēšanu, nodrošinot nomaļo pagastu centru kvalitatīvu savienojumu ar reģionālajiem centriem.

Pastāv pakalpojumu veidi, kuros ir jāsauglabā augsts pakalpojumu teritoriālais blīvums (pirmsskolas izglītība, publiskās bibliotēkas, kultūras centri, ģimenes ārstu prakses vietas, sociālie dienesti, aprūpes mājās pakalpojumi, ārpusģimenes aprūpes pakalpojumi bērniem un citi pakalpojumi, atbilstoši RPP pakalpojumu minimālajam „grozam” novadu un vietējos centros).

Nozaru atbildīgajām ministrijām izstrādājot kritērijus valsts atbalstam, jāņem vērā prognozējamās demogrāfiskās izmaiņas, kā arī atšķirīgais apdzīvojuma blīvums Latvijas reģionos.

Analizējot publisko individuālos pakalpojumu objektu teritoriālo izvietojumu atbilstoši prognozētajam iedzīvotāju skaita samazinājumam un apdzīvojumam līdz 2020.gadam, gandrīz pusei no vispārīzglītojošajām skolām, trešdaļai publisko bibliotēku un 38% kultūras centru samazināsies pakalpojumu saņēmēju skaits. Savukārt sociālo pakalpojumu jomā pieprasījums pēc pakalpojumiem pieaugs, īpaši pēc sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem.

Analīze novadu griezumā mudina pašvaldības apvienot pakalpojumu objektus, novada centrā veidojot augstākas kvalitātes pakalpojumus. Piemēram, perspektīvajā vispārīzglītojošo skolu tīklā nav iekļuvusi neviena no četrām Vecumnieku novada vidusskolām pie izvēlēta kritērija 300 skolnieki 7.-12.klasēs 2020.gadā, lai arī Vecumnieku novada 7.-12.klašu audzēkņu kopējais skaits ir 385. Vairākās pašvaldībās, kā Sējas, Ciblas, Viļānu novadā neviens no kultūras centriem nepārsniedz apmeklējumu 2400 gadā (vidēji 200 mēnesī). Pašvaldībām būtu jāattīsta vismaz viens novada nozīmes kultūras centrs., ieguldot aprīkojumā, mākslinieciskajos kolektīvos.

Jāatceras, ka vienmēr pastāv izņēmumi. Piemēram, piemērojot kritērijus, kas saistīti ar pakalpojumu saņēmēju skaita izmaiņām, maz apmeklēto kultūras centru starpā nokļūst Mazirbes kultūras centrs, kas pārstāv lībiešu kultūras mantojumu, maz apmeklēto bibliotēku starpā iekļūst redzes invalīdu (braila raksta) bibliotēkas, utt.

Lai nodrošinātu publisko pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem un optimizētu pakalpojumu uzturēšanas izmaksas, pašvaldības jau pašlaik sadarbojas, savstarpēji norēķinoties par pakalpojumiem vai veidojot kopējus pakalpojumu sniedzējus.

Īpaši izteikts šis process ir ap republikas pilsētām. Novados ap republikas pilsētām un republikas pilsētās notiek savstarpēja mijiedarbība pilsētu ietekmes areālos – pilsēta piedāvā daudzveidīgus un augstākas kvalitātes pakalpojumus, savukārt novadi – dzīvesvietu un rekreācijas iespējas. Tomēr **ap visām nacionālās un reģionālās nozīmes pilsētām ir pakalpojumu objekti ar salīdzinoši nelielu pakalpojumu saņēmēju (vai apmeklējumu) skaitu.** Īpaši tas ir novērojams ar republikas pilsētām ar kompaktu teritoriju, augstu iedzīvotāju blīvumu un piepilsētas apbūves teritorijām.

Lai optimizētu pakalpojumu sniegšanas izmaksas, **maz apmeklētie pakalpojumu objekti piepilsētās būtu apvienojami ar pilsētu pakalpojumu sniegšanas vietām.** Tomēr tas nav paveicams spēkā esošo normatīvo aktu ietvaros, jo pašvaldība sniedz pakalpojumus savas administratīvās teritorijas iedzīvotājiem, iegulda un uztur savas administratīvās teritorijas publisko infrastruktūru. Līdz ar to novadu

Publisko individuālo pakalpojumu teritoriālā izvietojuma analīze atbilstoši apdzīvojumam

pašvaldībām pieaug savstarpējie norēķini, jo tās maksā republikas pilsētām par savu iedzīvotāju pakalpojumiem.

Tikai reģiona un novadu nozīmes pilsētas var brīvi rīkoties ar pilsētu un pagastu pakalpojumu sniegšanas vietu izvietojumu, koncentrējot pakalpojumus pilsētā un nepieciešamības gadījumā saglabājot pakalpojumu sniegšanas vietas attālākajos pagastu centros.

Pārējos novados trūkst izteiktas uz novada centru vērstas politikas, publisko individuālo pakalpojumu objekti vienādā mērā tiek saglabāti visās teritoriālajās vienībās un nepietiekami veidojas novada centram atbilstoši kvalitatīvi un daudzveidīgi pakalpojumi. Līdz ar to novadu pašvaldības nodrošina saviem iedzīvotājiem pakalpojumu pieejamību kaimiņu pašvaldībā, tos iepērkot.

248 pašvaldībās vai to teritoriālajās vienībās, atbilstoši demogrāfiskajai prognozei līdz 2020.gadam, pieprasījums pēc publiskajiem individuālajiem pakalpojumiem kritīsies. Šo teritoriju vidū ir arī republikas pilsētas Daugavpils un Rēzekne, reģiona nozīmes centri Alūksne, Krāslava, Līvāni, Preiļi un Valka un novadu pilsētas Ainaži, Ape, Durbe, Mazsalaca, Seda, Līgatne, Sabile. Pieprasījums pēc pakalpojumiem saglabāsies, jo tajos koncentrējas iedzīvotāji. Tomēr 234 maz apdzīvotu pagastu teritorijās 2020.gadā nebūs nepieciešams tik plašs publisko individuālo pakalpojumu sniegšanas vietu tīkls.

Lai saglabātu pakalpojumu pieejamību, vienlaikus optimizējot to sniegšanas izmaksas, turpmāk doti priekšlikumi pašvaldību sadarbībai.

Priekšlikumi pašvaldību sadarbībai

- **Kopēji veidotas pakalpojumu sniegšanas iestādes**

Kopēji veidotas pakalpojumu sniegšanas iestādes var veidot republikas pilsētas un tām piekļaujošie novadi, nodrošinot augstākas kvalitātes pakalpojumu sniegšanas vietas pilsētā un pēc nepieciešamības – teritoriālās nodaļas ar minimālo pakalpojumu apjomu pagastu lielākajos centros.

Piemēram, Ventspils, Daugavpils, Jelgavas, Krustpils, Jēkabpils, Jelgavas un Rēzeknes novada sociālie dienesti atrodas republikas pilsētās. Dienesti var veidot kopējas sociālo pakalpojumu iestādes (dienas aprūpes centrus, krīzes centrus, u.c. sociālos pakalpojumus, kas prasa kvalificētus speciālistus, dārgāku aprīkojumu, u.tml.).

- **Kopīga pakalpojumu sniegšanas vieta**

Publiskajam sektoram atsevišķos gadījumos ir vērts pārņemt komercsektora instrumentus. Tirdzniecības centros ir pieejami pakalpojumi, kas gan piesaista papildus apmeklētājus veikalam, gan vienkāršo apmeklētājiem iepirkšanos un pakalpojumu saņemšanu vienuviet.

Publisko individuālo pakalpojumu jomā to realizē reti, tā kā katrai nozarei ir savi budžeta līdzekļi.

Lai optimizētu izmaksas, pagastos, kur iedzīvotāju skaits līdz 2020.gadam varētu samazināties vairāk par 16%, slēdzot un apvienojot vairāku pakalpojumu sniegšanas vietas, jāvērtē pakalpojumu (un klientu vajadzību) saderība (savietojamība).

Pozitīvie piemēri ir meklējami pašvaldībās, kur tiek nodrošināta sadarbība starp veselības aprūpi un sociālo aprūpi (sociālā dienesta struktūrvienība slimnīcā, kas risina slimnīcā ievietotā sociālā dienesta klienta vajadzības, nodrošina transportu uz mājām pēc smagām operācijām, u.tml.).

pilsētām.

Piemēram, Liepāju kā centru izmanto vismaz astoņi apkārtējie novadi, Rēzeknes un Daugavpils novadu administratīvie centri atrodas ārpus pašvaldības – republikas pilsētas teritorijā.

Ministriņām ir racionāli noteikt kritērijus un to minimālos rādītājus, pirms plānot investīcijas publisko individuālo pakalpojumu infrastruktūrā. Saistība ar apdzīvojamu ir tikai viens no kritērijiem, lai uzturētu pakalpojumu objektu teritoriālo izvietojumu. Izvērtējuma rezultāti liecina, ka saistība ar apdzīvojamu ir ģimenes ārstu prakšu vietu, publisko bibliotēku, pirmsskolas izglītības iestāžu un sociālo dienestu pakalpojumu sniegšanas vietām, un tās ir nepieciešamas pagastu centros un pilsētās, ja tajās dzīvo vismaz 500 iedzīvotāji. Pārējām izglītības iestādēm, veselības aprūpes, sociālajiem un kultūras pakalpojumiem jābūt saistītiem ar nacionālās nozīmes un reģionu nozīmes ekonomiskās attīstības centriem. Apdzīvojums kā kritērijs nav būtisks specifiskos pakalpojumos – muzeju, veselības un sociālās rehabilitācijas centru izvietojumā. Tomēr lēmumi arī par šo iestāžu veidošanu būtu jāpieņem, izejot no vienotas teritorijas attīstības modeļa, kura pašvaldības administratīvajā centrā ir ekonomiskās attīstības centrs un apkalpes teritorijā – mazpilsētu, ciemu un lauku viensētu tīkls.

Lai arī 2009. gadā veiktā administratīvā reforma būtiski samazinājusi pašvaldību skaitu valstī, tomēr esošais novadu dalījums vairumā gadījumu teritoriālā izvietojuma un saimnieciskajā ziņā ir nelogisks. Pašvaldību savstarpējā konkurence bieži ir šķērslis racionālu, uz attīstību orientētu lēmumu pieņemšanā saistībā ar publisko pakalpojumu organizāciju un nodrošināšanu. Tā kavē izglītības tīkla un citas neatliekamās reformas. Latvijā reāli funkcionē ne vairāk kā 30 attīstības centri, tāpēc svarīgi būtu vistuvākajā nākotnē arī administratīvo iedalījumu pārveidot atbilstoši šai realitātei.